

150 éve született

HELTAI JENŐ ÍRÓ

Fenyő Miksa

HELTAI JENŐ NOVELLÁI: ÍRÓK, SZINÉSZNŐK ÉS MÁS CSIRKEFOGÓK

A magyar tárcanovella történetét még nem írták meg. Keletkezésének körülményeiről, főleg a gazdaságiakról már olvastunk egyet-mást, de ennek – a majdnem speciálisan magyar műfajnak lélektanával és esztétikájával alig foglalkoztak. Aki az új magyar irodalom történetének ezt a legérdekesebb fejezetét megírja, az jelentős helyet fog szentelni Heltai Jenő művészetének. És pedig nemcsak művei belső értékelésének, hanem művészete kiváló hatásának is.

A magyar tárcanovella, melynek leküzdését egy időben irodalmi társaságaink kizárólagos céljuknak, rendeltetésüknek tekintették, gyönyörűen fejlődött s ma már körülbelül irodalmi kultúránk (kissé gőgösen „kultúránk” is mondhatnám) értékmérője. Minden fogyatkozásunk és minden erényünk megvan benne. Rokonszenves fogyatkozásaink és magabizásra jogosító erényeink. Húsz esztendőskorunk minden ambíciója és harminc esztendőnk minden megtépettsége nemesedett műfajjává a magyar tárcanovellában. S hogy ez így van, hogy a magyar tárcanovella hatalmas arányokban szökkent ki az Unterhaltungslektür korlátoltságából: az Ambrus Zoltán, Bródy Sándor mellett főképpen Heltai Jenő érdeme. Nemcsak témáira gondolok, melyeknek jelentékenységet nem a sűrűvérűség ad, hanem az író pompás látása, emberszeretete, vagy ami egyre megy: bölcsessége, - hanem első sorban elbeszélői képességére, az elmondás művészetére, mely az új magyar irodalomban bátorító, nemesítő, felszabá-dító hatású volt. Egyszerűbb, elegánsabb, hajlékonyabb prózát Heltai Jenő prózájánál nálunk senki sem írt.

Új kötetje a legszeretreméltóbb olvasmány. (Általában: „szeretreméltó”, talán ez a jelző jellemzi legjobban.) Van legalább hét novella kötetjében – A könyvember, A gyűrű, A halál és az orvos, Borax, A párizsi emlékek darabjai – melyek valóságos kis remekművek. Az első pillantásra milyen jelentéktelenek az ő embeerei, ki venné őket észre? de lassanként – mialatt az író szerető iróniával nézi őket – érdekesekké, kedvesekké válnak, furcsaságuk emberivé finomul, közel jutnak hozzánk és szürke mindennapiságukra az író bölcsességének langy esője hull. A gyűrű című novel-lának kis kó-rista lánya, Erzsike milyen művészi alakítás; az „örök asszonyi” ezer reflexióját milyen könnyű vol-na fűzni ehhez a novellához. A könyvgyűjtő Teofrasztus mester esete, akit egy szép gömbölyű nagy lány egy pillanatra visszahódít az életnek, dr. Morbidusz csodálatos története a Halállal, a Borax-eset (mely igénytelenebb bár, mint France Putois-ja, de kedvesebb ennél) mind-mind egy ragyogó írói tehetség és mindenekfölött derűs világnézetű ember bőségéből valók. A „derűs” szót külön kellene hangsúlyoznunk; olyan összetett jelenség ez Heltai Jenőnél: mosolygás, irónia, tréfa, gyöngédség, mindent megértés, szeretet sűrűsödik benne drága parfümmé.

Sokan - éppen Heltai barátaira gondolok - magyarázni, majdnem mentegetni próbálják Heltai novellá-inak egyszerűségét s megállapítani értéküket egy összetettebb, rafináltabb emberábrázolás művészet-ével szemben. Mi szükség erre? Csupa gazdagság ez az egyszerűség, csupa rejtett ékkő, melyeknek fénye-tüze keresztül izzik meséinek ritka egyszerű drámaiságán. Hisz akkor Maupassant-t is védeni kellene és az átlátszó kék levegőt és az olasz tavakat és az édes refosco bort.

Mindez pedig korán sem akart esztétikai méltatása lenni Heltai Jenő művészetének, hanem egy meleg hálás kézszorítás.